

How to cite: Leskiv, S. (2024). Peculiarities of Juvenile Criminal Responsibility in Ukraine. *World conference on future innovations and sustainable solutions*. Futurity Research Publishing. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13943184>

Peculiarities of Juvenile Criminal Responsibility in Ukraine

Solomiya Leskiv

¹ PhD in Law, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Ivan Franko National University of Lviv, <https://orcid.org/0000-0001-6079-2300>

Accepted: September 30, 2024 | **Published:** October 17, 2024 | **Language:** Ukrainian

Abstract: The conference materials examine minors' criminal liability in Ukraine, focusing on their behaviour's legal and psychological aspects. The study aims to analyze the application of coercive educational measures instead of criminal punishment and assess the compliance of Ukrainian legislation with international standards, seeking ways to improve the existing legal framework. The research employs an analytical approach, examining Ukraine's juvenile justice system compared to global practices. The results reveal the need to reduce reliance on imprisonment and enhance the use of alternative educational measures. The significance of the findings lies in the need for legislative reforms to align Ukraine's juvenile justice system with international standards.

Keywords: juvenile criminal responsibility, Ukraine, legal measures, juvenile delinquency, criminal law, corrective measures, global standards.

Вступ

Проблема кримінальної відповідальності неповнолітніх залишається актуальною у правовій системі України, особливо в умовах соціальних та економічних змін, що впливають на рівень злочинності серед молоді. Дослідження Сампсона, Кастеллано та Лауба (1981) вивчає

взаємозв'язок між характеристиками середовища, у якому зростають неповнолітні, та їхньою кримінальною поведінкою. Авторами було встановлено, що соціально-економічні умови та рівень кримінальної активності в певних районах мають значний вплив на ризик протиправної поведінки серед підлітків. Дослідження Полтави та ін. (2020) підтверджує, що неповнолітні злочинці часто мають певні спільні риси, серед яких – порушення норм соціалізації та індивідуальні психологічні проблеми. Авторами було визначено, що психологічні особливості неповнолітніх, такі як недостатня емоційна стабільність і слабка здатність до саморегуляції, є важливими чинниками у формуванні протиправної поведінки. Стейнер, Кауффман та Даксбері (1999) звернули увагу на особистісні риси неповнолітніх правопорушників і те, як вони корелюють з повторними правопорушеннями. Дослідження підтвердило, що схильність до імпульсивності, низька емпатія та підвищена агресивність є характерними для підлітків, які вдаються до протиправних дій. Важливим висновком стало підтвердження, що ці риси сприяють повторному вчиненню злочинів.

Нарешті, дослідження Розенблатта та ін. (2000) порівнюють неповнолітніх правопорушників, які мають емоційні розлади, з тими, хто проходить лікування у системі охорони психічного здоров'я. Було виявлено, що емоційні проблеми, включаючи тривожні розлади та депресію, часто є супутніми факторами у формуванні девіантної поведінки. Таким чином, раніше опубліковані дослідження чітко показують, що психологічні особливості неповнолітніх, такі як емоційні розлади, особистісні риси та соціальне середовище, є ключовими чинниками, що зумовлюють протиправну поведінку. Однак, сучасні виклики вимагають глибшого аналізу ефективності застосування примусових заходів виховного характеру, що не є кримінальним покаранням, а також відповідності законодавства України міжнародним стандартам. Враховуючи це, дослідження спрямоване на вивчення правових особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх з метою визначення можливостей вдосконалення чинних правових норм та практик.

Результати дослідження

Особи, що є неповнолітніми нерідко вчиняють кримінальні правопорушення. До них суд може застосувати примусові заходи виховного характеру, які не є кримінальним покаранням. Протиправна поведінка дітей насамперед є пов'язаною із особливостями їхньої психіки (мається на увазі підвищена навіюваність, не сформованість життєвих орієнтацій, юнацький негативізм, наслідування). Більшість неповнолітніх, які учинили кримінальні правопорушення є особами, позбавленими належного догляду й контролю з боку дорослих.

Важливим завданням суспільства, держави і права є віднаходження інструментів реакції на вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень із дотриманням прав таких осіб. Особливий психологічний стан, спричинений віком дитини, вимагає спеціального ставлення до такого порушника закону із боку права. Належна відповідь правових норм на злочинну поведінку неповнолітнього має захистити суспільство та сприяти вихованню такої особи, що так само має захистити і її саму.

Аналітична частина. Згідно із ч. 1 ст. 22 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III (Verkhovna Rada Ukrainy, 2001), кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до учинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років. Відповідно до ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу України, особи, які учинили кримінальні правопорушення у віці від 14 до 16 років, підлягають кримінальній відповідальності лише за окремі кримінальні правопорушення, зокрема умисне вбивство (статті 115-117 Кримінального кодексу України), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина 3 статей 345, 346, 350, 377, 398 Кримінального кодексу України), бандитизм (стаття 257 Кримінального кодексу України), зґвалтування (стаття 152 Кримінального кодексу України), крадіжку (ст. 185, частина 1 статей 262, 308 Кримінального кодексу України) тощо.

Згідно із ч. 1 ст. 32 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV (Verkhovna Rada Ukrainy, 2003), неповнолітньою є фізична особа у віці від 14 до 18 років. Отже, неповнолітні особи підлягають кримінальній відповідальності за учинення кримінального правопорушення починаючи із досягнення ними 16-річного віку, а за вчинення окремих кримінальних правопорушень із 14-річного віку.

Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх передбачаються Розділом XV Кримінального кодексу України.

Згідно із ч. 1 ст. 97 Кримінального кодексу України, неповнолітню особу, яка уперше учинила кримінальний проступок чи необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, у разі, якщо його виправлення є можливим без застосування покарання. В таких випадках суд застосовує до неповнолітньої особи примусові заходи виховного характеру, передбачені ч. 1 ст. 105 Кримінального кодексу України.

Відповідно до ч. 2 ст. 105 Кримінального кодексу України суд застосовує до неповнолітньої особи такі примусові заходи виховного характеру, як: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля та установлення особливих вимог щодо поведінки неповнолітньої особи; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, або під нагляд педагогічного чи трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітню особу, яка досягла 15-річного віку й має майно, кошти чи заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; 5) направлення неповнолітньої особи до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3 років.

Відповідно до ч. 1 ст. 98 Кримінального кодексу України, щодо неповнолітніх осіб, визнаних винними в учиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані наступні основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. При цьому згідно із ч. 2 ст. 98 Кримінального кодексу України щодо неповнолітніх може бути застосовано додаткові покарання у виді штрафу й позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Відповідно до ч. 1 ст. 103 Кримінального кодексу України, призначаючи покарання неповнолітній особі суд, окрім обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, передбачених відповідно до статей 65-67 Кримінального кодексу України, також ураховує

умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку й інші особливості особи неповнолітнього. Згідно із ч. 4 ст. 105 Кримінального кодексу України судом також може бути визнано за необхідне призначити неповнолітній особі вихователя.

Важливим питанням сьогодення щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні є питання покарання за вчинення кримінальних правопорушень. Як зазначає Дмитришина Т., на практиці зазвичай неповнолітнім призначається один вид покарання – позбавлення волі (Dmytryshyna, 2020, 222).

Кримінальне право України для неповнолітніх осіб передбачає: а) змогу увільнення від карної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру; б) скорочення різновидів покарань і обмеження строків установлених покарань; в) м'якіші вимоги (умови) стосовно увільнення від кримінального покарання; г) зменшення строків, опісля збігу яких щодо неповнолітньої особи є можливим застосування умовно-дострокового звільнення, а також строків погашення й зняття судимості.

Важливою особливістю кримінальної відповідальності неповнолітніх є закріплення Главою 38 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI (Verkhovna Rada Ukrainy. 2012) Зположень стосовно кримінального провадження щодо неповнолітніх. Зокрема у ч. 2 ст. 484 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що в ході карного провадження стосовно неповнолітнього, у тому числі під час провадження із питань застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд і усі інші особи, які беруть в ньому участь, є зобов'язаними здійснювати процесуальні дії у порядку, що найменшим чином порушує звичайний уклад життя неповнолітньої особи й відповідає його віковим і психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень і їх значення, вислуховувати його аргументи під час прийняття процесуальних рішень і уживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Попри закріплення законодавцем особливих вимог стосовно кримінальної відповідальності неповнолітніх на думку науковців на сьогодні Кримінальний кодекс України стосовно призначення покарання для такої категорії суб'єктів кримінальних правопорушень не відповідає вимогам світової практики. Варто внести зміни до ряду статей Кримінального кодексу України до прикладу із ціллю покращення призначення покарання неповнолітнім.

Висновки

У ході проведеного дослідження встановлено, що кримінальна відповідальність неповнолітніх в Україні має певні особливості, зумовлені як віковими, так і психологічними аспектами поведінки підлітків. Застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених українським законодавством, є важливим інструментом у виправленні неповнолітніх правопорушників. Водночас система покарань потребує вдосконалення для приведення її у відповідність до міжнародних стандартів захисту прав дітей. Зокрема, необхідно скоротити застосування позбавлення волі як основного виду покарання та посилити використання альтернативних виховних заходів. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні ефективності різних

форм виховного впливу на неповнолітніх правопорушників та розробці більш гнучких підходів до їхньої кримінальної відповідальності з урахуванням позитивного міжнародного досвіду

Література

- Sampson, R. J., Castellano, T. C., & Laub, J. H. (1981). *Juvenile criminal behavior and its relation to neighborhood characteristics* (Vol. 5). US Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, National Institute for Juvenile Justice and Delinquency Prevention. <https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=eMZRnIF7MxkC&oi=fnd&pg=PR5&dq=juvenile+characteristics+of+criminal+behavior&ots=TLFRfeARZJ&sig=IMOlKdyM84o3ywwFAJmsbAjF7E4>
- Poltava, K. O., Dubovych, O. V., Serebrennikova, A. V., Sozansky, T. I., & Krasnytskyi, I. V. (2020). Juvenile offenders: Reasons and characteristics of criminal behavior. *International Journal of Criminology and Sociology*, 9, 1573-1578. <http://www.lifescienceglobalca.com/index.php/ijcs/article/download/7873/4141>
- Steiner, H., Cauffman, E., & Duxbury, E. (1999). Personality traits in juvenile delinquents: Relation to criminal behavior and recidivism. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38(3), 256-262. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0890856709629191/pdf?md5=b1ebf1863c06693569727cbb6e993e5d&pid=1-s2.0-S0890856709629191-main.pdf&_valck=1
- Rosenblatt, J. A., Rosenblatt, A., & Biggs, E. E. (2000). Criminal behavior and emotional disorder: Comparing youth served by the mental health and juvenile justice systems. *The Journal of Behavioral Health Services & Research*, 27, 227-237. https://www.researchgate.net/profile/Abram-Rosenblatt/publication/12522521_Criminal_behavior_and_emotional_disorder_Comparing_youth_served_by_the_mental_health_and_juvenile_justice_systems/links/004635386a7c681061000000/Criminal-behavior-and-emotional-disorder-Comparing-youth-served-by-the-mental-health-and-juvenile-justice-systems.pdf
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). *Kryminal'nyy kodeks Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine]. As amended 07.09.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Dmytryshyna, T. (2020). Problemy vdoskonalennia instytutu pokarannia nepovnoletnikh na suchasnomu etapi [Problems of improving the institution of punishment for minors at the present stage]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, Economy, and Law], (6), 221-225. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.6.37>
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy* [Criminal Procedural Code of Ukraine]. As amended 07.09.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). *Tsivil'nyy kodeks Ukrainy* [Civil Code of Ukraine]. As amended 03.09.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>